

ESKİ TKP'Yİ KİM YÖNETİYORDU?

6 Temmuz 2024

Yıldırım Koç

“Atatürk döneminde eski TKP'yi kim yönetiyordu?” sorusuna yanıt olarak birçok kişi, Mustafa Suphi, Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner, İsmail Bilen gibi isimleri sayacaktır.

Bu komünistler ve arkadaşları Türkiye’de TKP’nin başındaydılar. Ancak TKP’yi onlar yönetmiyordu. Onlar kendilerine verilen görevleri yerine getiriyorlardı. Bunu da, “enternasyonalizm” adına yapıyorlardı.

Şöyle düşünebilirsiniz: Türkiye’de günümüzde faaliyet gösteren bir sendikanın herhangi bir ildeki şubesinin bu sendikanın genel politikalarının ve o ilde izleyeceği çizginin belirlenmesindeki gücü ve etkisi, TKP’nin dünyada ve Türkiye’deki konumundan çok daha güçlüdür. Bu şubenin delegeleri sendika genel merkez genel kuruluna katılırlar ve sendikanın politikalarını etkileyebilirler. Komintern’de TKP delegelerinin böyle bir gücü ve etkisi yoktu.

TKP, Komünist Enternasyonal’in (Komintern) bir “seksiyonu” veya “şubesi” idi. Komintern de, Türkiye’deki bir sendikadan çok daha merkeziyetçi bir yapıydı; her şeye Komünist Enternasyonal karar verirdi; TKP delegelerinin Komintern politikalarını etkileme imkanı fiilen bulunmuyordu.

TKP’nin politikalarını ve uygulamalarını belirleyen gücün, Sovyet Rusya’nın ve ardından Sovyetler Birliği’nin tümüyle kontrolü altında olan ve onun dış politikasının bir aracı olarak 1943 yılına kadar kullanılan Komintern olması, Türkiye’de sosyalist/komünist harekete büyük zarar verdi. “Dışarıdan” ve “başka bir devletin çıkarlarına uygun şekilde yönetilen TKP” halkımız tarafından benimsenmedi. Komünistler, başka bir devletten para alan, bu devlet hesabına çalışan “vatan hainleri” olarak kabul edildi.

Türkiye sosyalist hareketi, günümüzde halkın desteğini kazanacaksa, bunun önkoşullarından biri, geçmişteki bu olumsuzlukla hesaplaşmaktan geçmektedir.

Anadolu’daki Hafi Türkiye Komünist Fırkası ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, Bakü’de kurulan Türkiye Komünist Fırkası, İstanbul’daki Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası’nın illegaldeki İstanbul Komünist Grubu gibi yapılanmalar Komintern’e bağlıydı. Bu yapılar, 1925 yılında Akaretler Kongresi’nde, Beynelmilel İşçiler İttihadi’nin ve Hınçak Partisi’nin kalıntılarıyla birleşerek, Türkiye Komünist Partisi’ni oluşturdu.

Bu dönemde Komünist Enternasyonal faaliyeteydi. 1919 yılı Mart ayı başındaki 1. Kongresi’nde oluşturulan Komünist Enternasyonal; Bolşevik Partisi anlayışının hakim olduğu son derece merkeziyetçi bir dünya komünist partisi niteliğindeydi.

Türkiye Komünist Partisi de (öncülleriyle birlikte) Komünist Enternasyonal’in parçasıydı.

Mustafa Suphi, TKP Merkez Komitesi’nin 24 Ekim 1920 tarihli toplantısında şunları söylüyordu: “Fırka Üçüncü Beynelmilel’in bir uzvudur. Dört hak-ı reyimiz vardır.” (*Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi 1920-1921, Dönüş Belgeleri-1*, Çev.Sinan Dervişoğlu, Tüstav Yay., İstanbul, 2004, s.141). Ethem Nejat da şunları söylüyordu: “Burada kalacak diğer arkadaşlar ise Moskova’dan gelecek İstasova ve İliyava yoldaşlardan talimat ve maddi yardım aldıktan sonra Anadolu’ya giderek birinci katile ile buluşacak.” (*Dönüş Belgeleri-1*, s.77)

Bu anlayış daha sonraki yıllarda da devam etti.

Komintern'in İkinci Kongresi'nde 6 Ağustos 1920 tarihinde kabul edilen Komünist Enternasyonal'e kabul koşulları (21 koşul) arasında, Komintern'in mutlak hakimiyetini öngören şu hükümler yer alıyordu:

"14. Komünist Enternasyonal'e katılmak isteyen her parti, karşıdevrimci güçlere karşı mücadelesinde herhangi bir Sovyet Cumhuriyetine koşulsuz destek vermek zorundadır.

"16. Komünist Enternasyonal'in kongrelerinin tüm kararları ve aynı zamanda (Komintern'in) Yürütme Komitesi'nin kararları, Komünist Enternasyonal'e bağlı tüm partiler açısından bağlayıcıdır. (...)

"(...) Komünist Enternasyonal'e katılmak isteyen her parti, şu veya bu ülkenin Komünist Partisi (Komünist Enternasyonal'in seksiyonu) adını almalıdır." (metinler için bkz. Jane Degras, The Communist International, Vol.1, 1919-1922)

Komünist Enternasyonal'in tüzüğüne göre, çeşitli ülkelerdeki komünist partileri, "Komünist Enternasyonal Seksiyonu" olarak adlandırılmaktadır (M.2). Bu nedenle TKP, gerçekte "Komünist Enternasyonal Türkiye Seksiyonu" idi.

Tüzüğe göre (Madde 13) "Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin kararları Komünist Enternasyonal'in tüm Seksiyonları için bağlayıcıdır ve derhal uygulanmalıdır."

TKP'de yönetim organlarından istifa bile, Komintern'in onayına tabiydi:

"Madde 30. Çeşitli seksiyonların merkez komitelerinin bireysel üyelerinin veya üye gruplarının görevden istifası Komünist hareket açısından yıkıcı kabul edilmektedir. Partideki önderlik görevleri, bu görevi üstlenen kişiye değil, bir bütün olarak Komünist Enternasyonal'e aittir. Çeşitli seksiyonların merkezi önderlik birimlerinin seçilmiş üyeleri, görev süreleri sona ermeden ancak Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin onayı ile istifa edebilirler. Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin onayı olmadan seksiyonların Merkez Komiteleri tarafından kabul edilen istifalar geçersizdir."

TKP'nin Moskova'ya bağımlılığı TKP'nin faaliyetleri açısından da büyük bir sorun yaratıyordu. Şefik Hüsnü'nün Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne yazdığı 15 Kasım 1923 tarihli raporda şöyle deniyordu:

*"Son olarak da teşkilatımızın Enternasyonal ile ilişkileri hakkında iki söz etmemiz gerekiyor. Buradaki siyasi çevreler bakımından kesinlikle kabul edilemez olan şey, yurtdışında bulunan bir kurumdan iç işleriyle ilgili direktifler alınmasıdır. Bu noktada, geçerli herhangi bir neden olmasa da, insanlar çok alıngan ve tahammülsüz: **Bize komünist olmakla ilgili bir suçlama getirmiyorlar, ancak Komünist Enternasyonal'den tavsiye almamızı affetmiyorlar.** Ve Rusya'dan gelen her şey - eşya ve kişi- acımasız bir aramaya tabi tutuluyor. Nitekim idarenin tedirginliğini gidermek için, Komünist Enternasyonal ile ilişkilerimizi asgariye indirmemiz gerekiyor. Size sadece önemli vesilelerle yazmayı düşünüyoruz. Sizden de bize sadece yaşamsal önemde sorunlarla ilgili bir takım direktifler göndermenizi ve bunun dışında Enternasyonal'in Türk seksiyonunun yöneticilerine duyduğunu güvene dayanmanızı öneriyoruz." (Erden Akbulut-Mete Tunçay, İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne, 1919-1926, 1. Cilt, 1919-1923, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012, s.333)*

Bu bağımlılık o noktadaydı ki, Komintern, 1927 yılında "komünist partisi yönetimlerinin artık Moskova'da eğitim görmüş kadrolardan oluşacağı yönünde" bir karar aldı. (Erden

Akbulut – Mete Tunçay, *Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu, 1919-1925*, Yordam Kitap, İstanbul, 2020, s.45)

1930'lu yıllarda TKP içinde bir muhalefet çıktı. TKP içinde gelişen muhalefetin 12 Nisan 1931 tarihinde Komintern'e gönderdiği raporda da bu bağımlılık aşağıdaki biçimde vurgulanıyordu:

“Çağrımız, bir muhalefetin çağrısı değildir. Ne ideolojide, ne de pratikte Komintern'in amaç ve ilkelerine herhangi bir itirazımız ve muhalefetimiz vardır. (...) (Erden Akbulut – Erol Ülker, Komintern Dönemi TKP Tarihi 3, Türkiye Komünist Partisi'nin Bölünmesi, 1928-1932, Yordam Kitap, İstanbul, Aralık 2023, s.543)

“18 Temmuz 1930'da, İstanbul, Adana, Trakya, Lazistan, Bursa, tüm bölge örgütlerinin temsilcileri İstanbul'da buluştu. (...) 18 Temmuz toplantısı, Komintern'e bildirilmek üzere aşağıdaki kararları aldı:

“a) Ankara, Adana, İstanbul, Bursa, Trakya, Lazistan gibi Türk bölge örgütlerine mensup yoldaşlar olarak bizler, ideolojik ve taktiksel açıdan Komintern'in en bilinçli savaşçıları ve sadık askerleriyiz. Troçkizme ve küçük burjuva hareketlerine ziyadesiyle düşmanız.

“b) Komintern'in askerleri olan bizler tüm direktifleri ondan alır ve hayata geçirmeye çalışırız.” (Akbulut-Erden, Aralık 2023;546)

“İstanbul Vilayet Komitesi ve bütün bölge örgütleri olarak bizler, Komintern'in bayrağına bir an bile ihanet etmedik.” (Akbulut-Erden, Aralık 2023;547)

TKP'nin Türkiye'deki faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla ülkede daima bir Komintern temsilcisi bulunuyordu. (1976 yılında Süleyman Üstün'ün başkanlığında Maden-İş'in işyeri sendika temsilcileriyle Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne gittiğimizde, çevirmenliğimizi bir Bulgar kadın yaptı. Türkçesi mükemmeldi; aksansız konuşuyordu. Türkçeyi nerede öğrendiğini sorduğumda, babasının Komintern temsilcisi olarak 1930'lu yıllarda Türkiye'de bulunduğunu, İstanbul'da Yenikapı'da yaşadıklarını söylemişti.)

Komünist Enternasyonal, 1935 yılında 7. Kongresi'ni yaptıktan sonra faaliyetlerini hemen hemen tümüyle askıya aldı. Bu durumda TKP'nin ne yapacağına da, yine Komintern karar verdi. 1936 yılında, Komintern'in talimatıyla, “separat” veya “desantralizasyon” kararı alındı (Karar metinleri için bkz. TÜSTAV, *Vedat Türkalı ile 'Güven' Üzerine, Desantralizasyon Belgeleri*, İstanbul, 2000). Bu kararın nasıl tebliğ edildiğini Mete Tunçay şöyle anlatmaktadır:

*“Eski TKP'lilerden biri, bana 1936'da bir Komintern temsilcisinin parti MK üyelerine hitaben, konuşmasına şu sözlerle başladığını anlatmıştı: 'Söylediklerimi işitince, beni Mustafa Kemal'in casusu sanacaksınız, ama değilim!' Temsilcinin getirdiği direktif, Türk partisinin dağıtılması anlamına geliyordu. T.C. Hükümetinin resmi dış politikası, Sovyet yanlısı olduğu için, şimdi işçi hakları gibi konularda bu hükümeti zorlamanın sırası değildi. Komünistler demokrasiyi (yani Sovyet çıkarlarını) savunmak için legale çıkmalı, CHP gibi siyasal örgütlere girmeli, yasal basında yer almalı idiler. Türkiye'de Faşizm şimdilik yasak olmakla birlikte, ileride taraftarları faaliyet gösterebilirlerdi. Komünistler bu gibi olasılıklara karşı hazırlıklı olmalıydılar. Bu çalışmaların eşgüdümünü sağlamak için, Komintern'den ayrı, bir iskelet örgüt korunabilirdi.” (Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar, 1925-1936, Cilt 2, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.163)**

Komintern son derece anti-demokratik bir yapıydı. Komintern tüzüğünde her yıl kongre yapılması zorunlu kılınırken, 1924 yılındaki 5. Kongre'nin ardından ancak 1928 yılında 6. Kongre ve 1935 yılında 7. Kongre toplandı. Komintern'in 1943 yılında tasfiye edilmesine

ilişkin karar bile 21 Mayıs 1943 günü Stalin'in çalışma odasında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin toplantısında alındı (bkz. Ivo Banac (ed.), *The Diary of Georgi Dimitrov, 1933-1949*, Yale University Press, London, 2003, s.271 ve 275. Kitabın Türkçe baskısı: *Georgi Dimitrov Günlük-2*, Tüstav Yay., İstanbul, 2004, s.288 ve 292)

Özetle; eski TKP, Türkiye'den değil, Moskova'dan yönetiliyordu. Moskova'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi ve Komintern yönetimlerinde ne tür değişiklikler ve tasfiyeler olursa olsun, politikalarda ne tür zikzaklar çizilirse çizilsin, TKP, Moskova'dan aldığı talimatlar doğrultusunda hareket ediyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın eski TKP'ye karşı olumsuz tavrının ana nedeni buydu. Eski TKP, öncelikle bu nedenle, halkın güven ve desteğini kazanamadı. "Dışarı"dan yönetilen bir örgütün bunu başarması mümkün değildi. Başaramadı.